

המחלוקת על אופן הוויית העולם - החידוש מול הקדמות

(סב-סז)

סב

אמר הכוזרי: נניח שטיעוניי כלפיך היו לגבי האספסוף, אנשים שאין להם דעה אחידה, ולפי זה היטבת לענות. אך מה תאמר באשר לפילוסופים, שגדולים בחקירה ובכירור האמת?¹⁰⁶ הרי הם מסכימים פה אחד שאין תחילה לעולם והוא קדום, וזה אינו עשרות אלפים ולא אלפי אלפים [שנים], אלא אינסוף!

סג

אמר החבר: לפילוסופים צריך למחול¹⁰⁷, שהרי הם היו אנשים שלא ירשו חכמה¹⁰⁸ ולא דת, כי הם היו יוונים, ויין מבני יפת¹⁰⁹, תושבי הצפון. והחכמה הנמסרת בירושה מאדם הראשון — הלוא היא החכמה הנתמכת על-ידי הדבר האלוהי¹¹⁰ - מצויה

הערות - ילמד ענוים דרכו

106 גם ריה"ל מסכים שביכולות השכליות הגיעו הפילוסופים לתכלית העיון והדיוק. ז"ל במאמר ב,נד: "אפילו המתפלספים - שעיונם עדין, שדעתם צלולה..." (למרות זאת תקף אותם שם, שאפילו הם לא הצליחו בשכלם להגיע לאמיתות נכונות בענייני האמונה).

107 השווה ד, יג: "אף על פי שהרחיקו (הפילוסופים) לכת עד כדי כך, יש למחול להם, מפני שלא נתאפשר להם לעסוק בתיאולוגיה אלא בדרך ההיגיון. וזה מה שההיגיון שלהם הביאם אליו. ישרי לב מביניהם אומרים לבני התורה מה שאמר סוקרטס: אנשים! איני מכחיש חכמתכם האלוהית, אבל אני אומר שאינני קולט אותה. אני חכם רק בחכמה האנושית"; ה, יד: "לוי היתה דעתם של הפילוסופים בזאת (=בדרך השגת הנבואה) אמת, היו משיגים זאת. [הם אינם משיגים זאת] כי הם מדברים על אודות הנפשות ועל אודות הנבואה, בעודם כשאר בשר ודם (שלא הגיעו לנבואה). אכן הם ניחנו בחכמה אנושית, כמו שאמר סוקרטס לאנשי אתונה: אנשים! איני מכחיש חוכמתכם האלוהית, אבל אני אומר שאינני בקי בה. אני חכם רק בחכמה האנושית. מחול להם [לפילוסופים] שביקשו מפלט בהיקשיהם כי חסרו להם הנבואה והאור האלוהי. הם שלטו בחכמות הדמונסטריטביות (=תורת ההוכחה) על בורייך עד קצה גבולך. בזאת נתייחדו. בחכמות אלה אין שני אנשים חולקים זה על זה. אבל על הדעות שקיבלו עליהם במטפיזיקה מעבר לזאת, כמעט שאין שני אנשים מסכימים זה עם זה. אף (כך הדבר) בהרבה מן הפיזיקה. ואם מצויה קבוצה של פילוסופים המסכימים לדעה אחת, אין זה על סמך חקירה ומסקנה שדעתם עמדה עליה, אלא שהם סיעתו של אחד הפילוסופים שממנו הם מקבלים מסורת - כגון סיעת פיתגורס, סיעת אמפדוקלס, סיעת אריסטו, סיעת אפלטון וזולתם..."

108 במשפט הבא יסביר ריה"ל מהי חכמה: "החכמה הנתמכת על ידי הדבר האלוהי".

109 והרי יפת היה מבני המבול והכיר את נח אביו ושם שהיו נביאים, ואיך יסודות אמוניים אלו לא עברו בבניו? התשובה מיד במשפט הבא: החכמה האלוהית צריכה חיזוק ושמירה של השגחת ה' כדי שלא תתעוות ותיעלם.

ועיין עוד ברמב"ן בדרשת "תורת ה' תמימה" עמ' קמז: גם בני חם שהיו באזורים אלו כיוון שהתחככו עם בני שם הכירו את האמונה ולכן חכמתם היתה רוחנית. רק בני יוון, שהיו מנותקים מקבלת החכמה האלוהית, היו מסוגלים לכפור בכל מה שמקובל בעמים אלו.

110 יש השגחה ניסית מאת האלוה שהדבר האלוהי והחכמה האלוהית יופיעו בעולם. וזה יבוא לידי ביטוי גם בעם ישראל, בהשפעת ה' והשגחתו על הסנהדרין, במקום אשר יבחר ה'. עיין מאמר ג,לט-מא.

מסלול 1: יום ה לפרשת וירא

מסלול 2: יום ב לפרשת וירא

רק בצאצאי שם, אשר הוא סגולתו של נח. החכמה היתה מעולם, ותהיה לעולם¹¹¹, באותה סגולה מאדם הראשון. אל היוונים באה החכמה רק כאשר ידם היתה על העליונה. החכמה עברה אליהם מן הפרסים. אל הפרסים היא הגיעה מן הכשדים¹¹². הפילוסופים צמחו ביוון בימי שלטונם, לא לפני כן ולא אחרי כן. מאז עבר השלטון לידי הרומאים לא קם ביניהם פילוסוף מפורסם.

סד

אמר הכוזרי: מכאן מתחייב שאין להאמין לאריסטו בחכמתו¹¹³.

סה

אמר החבר: אכן¹¹⁴. הוא הטיל על שכלו ומחשבתו משהו שלגביו לא היתה לו מסורת ממי שהיה יכול לסמוך עליו כדי לקבל את שיטתו¹¹⁵. הוא חשב על ראשיות העולם וקציו. קשה היה לחשיבתו לשוות את ההתחלה כשם שהיה גם קשה לתאר את הקדמות. אבל הוא העדיף את היקשיו לטובת קדמות העולם על סמך חשיבתו בלבד. הוא לא חשב לנכון לשאול את עצמו על מניין השנים של מי שהיו לפניו, ולא כיצד היו הייחוסים של האנשים. לו חי הפילוסוף באומה שירשה מקובלות ומפורסמות

הערות - ילמד ענוים דרכו

- 111 "כי לא תשכח מפי זרעו" (דברים לא, כא); "רוחי אשר עליך ודברי אשר שמת ביך לא ימושו מפיי ומפי זרעך ומפי זרע זרעך, אמר ה', מעתה ועד עולם" (ישעיהו נט, כא).
- 112 ומקור חכמת הכשדים היא בישראל, כמו שכתב לקמן (ב, סו): "אמר החבר: ומה דעתך על החכמות של שלמה? הלא הוא דיבר על כל החכמות בסיוע אלוהי, שכלי וטבעי. וטובי (כדור) הארץ היו באים אליו כדי להעביר את דברי החכמה שלו אל האומות, אפילו מהודו. עקרונותיהן וכלליהן של כל החכמות הועברו מאיתנו תחילה אל הכשדים ואחרי כן אל פרס ומדי. אחר כך אל יון, ולאחר מכן אל הרומאים. בגלל הזמן הרב שעבר וריבוי חוליות הביניים אין זוכרים שהחכמות שלנו תורגמו מעברית". גם כאן מדובר בעיקר על חכמת האלוהות ומה שמסתעף ממנה ממדעי הטבע.
- 113 הגר"י שילת הציב כאן בסוף המשפט סימן שאלה, כלומר אין המלך רואה בטענות החבר סיבה לכך שאין לקבל את מסקנותיו של אריסטו. זאת מפני שהמלך יוצא מנקודת הנחה שהשכל טהור מכל סטייה, ולכן אם אריסטו הגיע למסקנה בשכלו - אין זה משנה מאיזו תרבות בא ומה היו הנחות היסוד האמוניות שלו.
- 114 כבר בסעיף יג ערער החבר על יכולת הפילוסוף לתת בשכלו תשובות לעניינים האלוהיים. העיון השכלי בענייני האלוהות מוגבל ביותר, ואין הוא יכול להביא הוכחות מופתיות חותכות אלא רק להעלות שאלות וקושיות לכל צד. לכן למסורת האמונית יש משקל מכריע להיכן ייטה השכל בריבוי הקושיות ובניסיון לתרצן. ועיין מר"נ א, לא: "אלכסנדר מאפרודיזאס אמר שסיבות המחלוקת בדברים הן שלוש: האחת - אהבת השלטון וההשתלטות, המונעות את האדם מן האמת כפי שהיא. השנייה - דקות הדבר המושג בעצמו, עומקו וקושי השגתו. והשלישית - בורותו של המשיג ואי יכולתו להשיג מה שאפשר להשיג. כך ציין אלכסנדר. בזמננו יש סיבה רביעית... ההרגל והחינוך, כי לאדם בטבעו אהבה ונטייה אל מה שהוא מורגל אליו... גם בשל הסיבה הזאת עיוור האדם מלהשיג את האמיתות והוא נוטה אל מה שהוא מורגל אליו..." וביחס לחידוש כותב הרמב"ם שם ב, כג: "מי שמעדיף דעה אחת אם בגלל חינוך, אם בגלל תועלת כלשהי - הוא עיוור מראות את האמת".
- 115 היו אנשי דתות ביוון אך הן לא היו דתות שכליות אלא דמיוניות, עובדי עבודה זרה.

שאינו יכול לדחותם, היה מטה את היקשיו ואת הוכחתו אל אפשרות החידוש, למרות הקושי שבדבר, כשם שאימץ את הקדמות, שקשה לקבל אותה אף יותר.

סו

אמר הכוזרי: האם יש (מקום ל)הכרעה כשקיימת הוכחה?¹¹⁶

סז

אמר החבר: מי יביא לנו הוכחה בשאלה זאת? חלילה וחס שהתורה תביא מה שישלול מראה עיניים או הוכחה¹¹⁷, אלא מביאה היא נסים, הפרת מנהגו של עולם, על-ידי

הערות - ילמד ענוים דרכו

116 שאלת המלך מתארת את התעמולה שיצרו תלמידי אריסטו, שכביכול הוא עצמו הוכיח את קדמות העולם בהוכחות מופתיות. וכן ביאר הרמב"ם במו"נ ב,טו: "כוונתי בפרק הזה להבהיר שאין לאריסטו, לפי דעתו הוא, הוכחה מופתית לקדמות העולם. אין הוא טועה בזה. הוא עצמו יודע שאין לו הוכחה מופתית לזאת, ושהטיעונים והראיות שהוא מביא הם ראיות למראית עין שהנפש נוטה אליהן יותר, ויש לגביהן פחות ספקות, כפי שטוען אלכסנדר. ואין לחשוב שאריסטו מאמין שאמירות אלה הן הוכחה מופתית, שהרי אריסטו הוא אשר לימד את האנשים את דרכי ההוכחה המופתית, חוקיה ותנאיה. מה שעורר אותי להגיד דברים אלה הוא שאחרוני ההולכים בעקבות אריסטו טוענים שאריסטו הוכיח הוכחה מופתית את קדמות העולם; ורוב האנשים המתיימרים הם עוסקים בפילוסופיה מקבלים את סמכות אריסטו בשאלה זאת, וחושבים שכל מה שהוא אמר הוא הוכחה מופתית חותכת שאין בה ספק. הם חושבים שמגונה לחלוק עליו או (לטעון) שדבר נסתר ממנו או שהיה לו דמיון שווא בדבר מן הדברים. לכן ראיתי לנכון להתווכח איתם על דעתם ולהבהיר להם שאריסטו עצמו לא טען שהוכיח הוכחה מופתית בשאלה זאת... הוי קהל בעלי העיון! האם נותר גנאי על האיש הזה לאחר ההקדמה הזאת? והאם אחרי הדברים האלה יחשוב מישהו שיש בידו הוכחה מופתית לבעיה זאת? והאם ידמה מישהו, כל שכן אריסטו, שדבר שהוכח הוכחה מופתית יתקבל בצורה חלשה יותר אם לא יושמעו טענות החולקים עליו? ועוד, הוא ציין זאת כדעה שלו ושהראיות שלו הן טענות. האם אריסטו אינו יודע את ההבדל בין טענות להוכחות מופתיות? ובין דעות אשר הספק לגביהן יגבר או ייחלש לדברים שהוכחו הוכחה מופתית? ועוד, דברי מליצה אלה שהקדים בדבר עשיית צדק עם היריב כדי שדעתו (הוא) תתחזק - האם כל זה נחוץ לגבי הוכחה מופתית? לא. אלא כל מטרתו להבהיר שדעתו נכונה יותר מדעותיהם של החולקים עליו, אשר טענו שהעיון הפילוסופי מביא לכך שעל השמים חלים ההתהוות והכיליון, אלא שלא נעדרו מעולם, או שהם תהוו ולא יכלו ושאר מה שמזכירים מאותן דעות. זה נכון בלי ספק, שהרי דעתו קרובה יותר להיות נכונה מדעותיהם על פי ראייה מטבע המציאות. אך אנו איננו טוענים כך, כפי שאבהיר. אבל על כל הכיתות השתלטו היצרים, אפילו על הפילוסופים. הם רוצים לקבוע שאריסטו הוכיח את הבעיה הזאת הוכחה מופתית. שמא לדעתם אריסטו הוכיח את הבעיה הזאת הוכחה מופתית מבלי שהרגיש שהוכיח עד שהתעוררו על כך הבאים אחריו?..."

117 בניגוד לנוצרי, אין היהדות בונה את יסודות אמונותיה על דברים שנוגדים את השכל. "מנוגד לשכל" היינו דבר שיש נגדו הוכחה מופתית שאינה ניתנת להפרכה. וכן כתב ריה"ל לקמן א,פט: "שמרני האל מאבסורד וממה שהשכל שולל ורואה כאבסורד!".

אולם ודאי שיש דברים שהשכל אינו יודע לתת להם הסבר, ועניינים אלו רבים בעניינים האמוניים, כדברי הרמב"ם במו"נ א,לא: "אך יש דברים אשר האדם מרגיש שתשוקתו להשיגם בדעתו גדולה... על אודות דברים אלה מרובות הדעות, מתגלעת מחלוקת בין המעיינים, וספקות מתעוררים... שכל אחד חושב שהוא מצא דרך לדעת בה את המהות האמיתית של הדבר. אך אין בכוחו של

מסלול 1: יום ה לפרשת וירא
מסלול 2: יום ב לפרשת וירא

יצירת עצמים או הפיכת עצם אחד לעצם אחר, כדי להצביע על יוצר העולם ועל שהוא יכול לעשות מה שהוא חפץ כאשר הוא חפץ¹¹⁸. שאלת הקדמות והחידוש מעורפלת. הראיות לשני הטיעונים שקולות. את החידוש מעדיפה המסורת מאדם הראשון, נח ומשה, עליו השלום¹¹⁹, לפי הנבואה שהיא אמתית יותר מן ההיגיון¹²⁰. (ואף) אם בן-

הערות - ילמד ענוים דרכו

השכל האנושי להביא הוכחה מופתית לכך. כי כל דבר הידוע על סמך הוכחה מופתית - אין לגביו מחלוקת... דברים אלה, שנתעוררה לגביהם מבוכה, רבים מאוד בעניינים המטפיסיים, מעטים בעניינים הפיסיקליים, ונעדרים בעניינים מתמטיים". וביחס לאסטרונומיה כתב הרמב"ם במו"נ ב, כב-כד: "סיכום הוא שכל מה שאמר אריסטו על כל הנמצא אשר למן סמוך לגלגל הירח ועד מרכז הארץ, נכון הוא בלי ספק. לא יסטה ממנו אלא מי שלא הבינו... אבל כל מה שדן בו אריסטו מגלגל הירח ומעלה, כל זה מעין אינטואיציה והשערה, למעט קצת דברים. כל שכן מה שהוא אומר על סדר השכלים וכמה הדעות המטפיסיות שהוא מאמין בהן, שיש מהן אבסורדים חמורים וקלקולים גדולים הגלויים וברורים לכל האומות, והפצת דעות רעות שאין לו לגביהן הוכחה מופתית... חוזר אני על מה שאמרתי קודם: כל מה שאמר אריסטו לגבי מה שמתחת לירח - בהיגיון נאמר. אלה דברים שעילתם ידועה והם מתחייבים זה מזה... אך אין האדם יודע דבר מכל מה שבשמים... זאת היא האמת. כי אנו מנועים מן הנתונים הדרושים להסקת מסקנות לגבי השמים... ולהוגיע את המחשבות במה שאין הן מגיעות להשיג ואין להן כלי להגיע אליו - הרי זה פגם שאדם נולד עמו או מין שיעצור. נעצור אפוא במקום שאליו היכולת מגיעה ונשאיר את מה שאין להשיגו בהיגיון למי שבא אליו השפע האלוהי הגדול, כך שראוי להגיד על אודותיו 'פה אל פה אדבר בו'."

118 כיוון שהקב"ה ברא את העולם ברצונו, וכן את חוקי הטבע, ביכולתו גם לשנות את חוקי הטבע. האמונה בנסים אינה מן "הנמנעות" אלא להפך - היא אפשרית בשכל, רק שאין אנו יודעים בשכל איך זה קורה. וכן כתב הרמב"ם באיגרת תחיית המתים: "וכבר ביארנו במורה הנבוכים (ב, כה) בדברנו בחידוש העולם, שעם אמונת חידוש העולם יתחייב בהכרח שהיו המופתים כולם אפשריים..."

119 בהקדמה למורה הדגיש הרמב"ם את מעלתו של משה שחומריות הגוף שמחשיכה את עיני האדם לא הפריעה למשה רבנו כלל, והוא היה בהארות מתמידות שיצרו אצלו מצב של בהירות הדעת בענייני האמונה באופן מתמיד, זאת בניגוד לשאר הנביאים והחכמים (הרמב"ם שם מסביר בכך מדוע חכמים מעבירים נושא זה בחידות ומשלים, לא רק כדי להסתיר מההמון, אלא גם מפני שהם עצמם לא מצליחים לראות את העניין בבהירות אלא בהברקות): "אל תחשוב שהסודות הגדולים האלה ידועים עד תכליתם וסופם לאחד מאיתנו. לא, אלא שפעמים האמת מבהיקה לנו עד שאנו חושבים אותה לאור יום. אחרי כן החומרים וההרגלים חוזרים ומסתירים אותה עד שאנו חוזרים להיות בלילה אפל, קרוב למה שהיינו בתחילה... יש בינינו מי שהברק מבריק לו פעם אחר פעם עד שהוא כביכול תמיד בתוך אור שאינו פוסק, כך שהלילה הופך לו ליום. זאת היא דרגת גדול הנביאים... ויש ביניהם מי שהברק לו הברק פעם אחת בכל לילו... ויש מי שאינו מגיע לדרגה שחושכו יואר בברק, אלא בגוף מלוטש או משהו מעין זה כגון אבנים וזולתם המאירים במחשכי הלילה, אפילו אור מועט הזוה המאיר עלינו אינו מתמיד אלא מבהיק ונעלם... ויש אשר לא ראו אור מעולם אלא הם מגששים באפלה... הם המוני העם..."

[מובן שזה לא הפריע למיכה גודמן ("סודותיו של מורה הנבוכים", עמ' 38-39) לצטט את הרמב"ם ולהסיק ממנו את ההפך: "אפילו משה רבנו לא זכה להתבוננות ישירה ונמשכת באמיתות", כפי שנוהג בקביעות להפוך ולעוות את כוונת רבותינו.]

120 וכן כתב הרמב"ם במו"נ ב, טז: "מה שאני מבקש הוא להבהיר שהיות העולם מחודש כדעת תורתנו - כמו שהבהרתי - אינו מן הנמנע, ושכל אותן ראיות פילוסופיות שמהן נדמה שאין הדבר כפי שציינו, יש הבט המעקף אותן ופוסל את הבאתן כראיות נגדנו. מכיוון שזה ברור לי, ומכיוון ששאלה זאת -

דת ייאלץ להסכים (לדברי יריבו) ולהודות בחומר קדמון, או בעולמות רבים לפני העולם הזה, אין זה פוגם באמונתו שהעולם הזה חודש לפני תקופה נתפשת ושראשוני האנשים בו היו אדם ונח¹²¹.

הערות - ילמד עניים דרכו

אם העולם קדום או מחודש - פתוחה, היא מקובלת עלי מצד הנבואה המבהירה דברים שאין בכוח העיון להגיע אליהם". אברהם ומשה הם הצמד שחזור הרבה בדבריו בעניין זה: פרק יג: והיא (=הדעה שהעולם מחודש) ללא ספק עיקר מעיקרי תורת משה רבנו עליו השלום והוא שני לעיקר היחוד. אל יעלה בדעתך דבר אחר. ואברהם אבינו עליו השלום החל מפרסם דעה זאת אשר העיון הביאו אליה..."; סוף פרק כב: "הראנו לך שדעת הקדמות מעוררת יותר ספקות ושהיא מזיקה יותר לגבי מה שראוי להאמין באשר לאלוה. זאת נוסף להיות החידוש דעת אברהם אבינו ונביאנו משה עליהם השלום"; פרק כג: "מישהו עשוי לעורר בלבך דמיון שווא ביום מן הימים על ידי ספק שיטלי בחידוש העולם ואתה תמהר לתת שירמה אותך. כי דעה זאת טומנת בחובה הריסת הבסיס שעליו עומדת התורה ופגיעה באלוה. לכן התייחס תמיד בחשד אל דעתך בעניין זה, וקבל את דבריהם של שני הנביאים אשר הם עמוד התווך של תקינות מציאותו של המין האנושי באמונתו ובהתאגדותו, ואל תסור מדעת חידוש העולם אלא על סמך הוכחה מופתית וזו אינה מצויה בטבע".

לדעת הרמב"ם זה כל עניין הנבואה - להשלים את החוסר של ההיקש השכלי (מו"ב ב,ל): "דע שהנביאים האמיתיים משיגים בלי ספק השגות עיוניות, שאין אדם יכול להשיג בעיון בלבד את הסיבות (=הנחות שכליות) אשר מהן מתחייב אותו ידע... כי אותו שפע עצמו ששופע על הכוח המדמה... הוא גם המביא את הכוח המדבר לידי שלמות עד שפעולתו תגיע לדעת דברים הנמצאים באמת. השגה זאת תהיה כאלו הוא השיג את הדברים על סמך הנחות עיוניות".

121 להסבר דברי ריה"ל אלו חשוב לחלק בין שתי תפיסות בקדמות: אריסטו מאמין בקדמות העולם, באופן שהאלוה תמיד היווה את העולם, והוא קדמון כמותו. האלוה מהווה את העולם באופן מוכרח, מעצם טבעו כאלוה. שיטה זו היא השיטה של הפילוסוף המוצגת בתחילת הספר, והיא מבטלת את אפשרות האלוה לעשות נסים, את היותו משיג ומתגמל או נותן תורה. לכן המאמין בה - כופר בכל התורה. לעומת זאת, קיימת שיטת הקדמות של אפלטון, והיא שהאלוה יצר את העולם בזמן כלשהו, אולם לא מאפס מוחלט, יש מאין, אלא "יש מיש", כלומר יחד עם האלוה היה גם חומר "היולי" קדמון, שהאלוה השתמש בו ליצירת העולם. שיטה זו למעשה מתייחסת לאל כמי שיצר את כל החוקיות בעולם, וממילא אין היא סותרת כשלעצמה את אפשרות הנסים, את ההשגחה והגמול ואת נתינת התורה. לביאור שלוש האמונות - התורה, אפלטון ואריסטו - עיי'ן מו"ב ב,יג; ב,כה.

מה טוען ריה"ל? בפשטות, ריה"ל טוען שהמסורת הנבואית מסרה לנו שני דברים: א. האלוה עושה נסים, משיג, מצווה ומתגמל; ב. ספירת ימי העולם מימי אדם. אולם השאלה "איך נברא העולם" היא מסודרת המסורת היהודית, "מעשה בראשית". אף שאנו מבינים את הדברים כפשוטם, שעל פי המסורת העולם נברא מאת האלוה "יש מאין" מאפס מוחלט, וכך אנו מבינים בפשט את "בראשית ברא" - אין זה מבורר שאכן ירדנו לעומק דברי התורה בזה. על כן מי שיאמין כאפלטון, שהעולם נברא יש מיש, אין זה סותר את אמונתו. גם אם יאמין שלפני אדם הראשון היו עולמות קודמים - אין סתירה, ובלבד שיחבר את אמונתו עם שני העקרונות הנ"ל: אל אקטיבי וימי הבריאה מאדם הראשון שבו חל הדבר האלוהי, וממנו אנו סופרים את ימי הבריאה.

לעומת ריה"ל, הרמב"ם היה נחרץ יותר, על פי הכלל שבכל דבר שלא הוכח הוכחה מופתית, דברי התורה צריכים להתפרש כפשוטם. על כן הכריע על פי פשט הפסוקים לשיטת החידוש יש מאין (ב,יג; ב,כה). על כך באה הערתו החריפה של הרב קוק, שמונה קבצים, וקפח: "הבינה החודרת הישראלית נוקבת בזה את התהומות, עוד יותר מההרגשה (עיי'ן כוזרי ה,א-ב), שיכולה לפעמים מפני הצד החלש שלה לספוג איזה רוח זר. בזה הפרט נתעלתה בינתו הקרה של המורה על שירתו היוקדה של הכוזרי. שהראשון הכיר בריחוקה של החומריות הקדומה בכל גווינה, ואנו בתור בניו

מסלול 1: יום ה לפרשת וירא

מסלול 2: יום ב לפרשת וירא

שאלות מנחות:

- ◆ מה מלמד החילוק שעשה ריה"ל בין שם ליפת באשר לדרך שבה ניתן להגיע ליסודות האמונה האמיתיים? מהו הכלי היחיד להשגת הידיעות בענייני האלוהות?
- ◆ מדוע ישנה הנחה שהשכל אינו מושפע מהרגלים חברתיים ותרבותיים?
- ◆ מדוע היתה קיימת הנחה שהפילוסופים הוכיחו את שיטת הקדמות בהוכחה שכלית מופתית?
- ◆ מדוע לרמב"ם היה חשוב מאוד שאדם שיעסוק בפילוסופיה ילמד תחילה את תורת ההגיון - כיצד להסיק מסקנות מופתיות מתוך הנחות יסוד? למה זה היווה תנאי שלא ליפול לטעויות בעניינים האמוניים?
- ◆ מדוע לא יכול להיות שיסודות האמונה יסתרו דבר שהוכח במופת שכלי מוחלט?
- ◆ מה ההבדל בין "סותר את השכל" לבין "מעל לשכל"?
- ◆ האם לפי ריה"ל נבואת משה מדגישה "כיצד נברא העולם" או רק מדגישה את התגלות השגחת ה' בהיסטוריה של בני האדם? מה המטרה של פרשת בראשית?
- ◆ הדתות המזרחיות העמידו את הדמיון במרכז, והפילוסופים - את השכל. מה מעמידה היהדות כנגד שניהם? במה כוח זה שונה מהדמיון ומהשכל?

הערות - ילמד ענויים דרכו

של אברהם ותלמידיו של משה, אמוני הנביאים, הקוראים לשאת עיניים לשמים לראות מי ברא אלה, ולא נשפל לשום השפלה סברית קדוה, המחנפת את הציור החלש של האדם, ומנתקת אותו בחשאי משלהבת החיים של הדבקות הרעננה של מקור החיים, מקור הרחמים, מקור החסד וגודל הענווה. במקום שההרגשה של הכוזרי לא הגיעה, וחשב לדבר בלתי פוגם באמונה מחשבה של חומר קדום. וכשההרגשה מתעלה עד מרומי הבינה, מכירה היא שרק מקוריות חלוטה בחיי כל החיים, היא משוש ומנוס ומשגבם של ישראל..."

במקום אחר תיקן הרב קוק את דברי ריה"ל, באומרו שנתנית מקום לחומר היולי אפשרית רק אם נכלול אותו באלוהות עצמה - שמונה קבצים, א,תמו: "הקדמות במובנה האריסטי, בתור חיוב של מושכל ממשכיל, אינה קיצצת כל כך את ענפי המוסר, כמו קדמות החומר הקדום, בלא שום התחלה רוחנית חיובית, שלדעה זו יוכל להיות ניצחון לאיזה רע מוכרח מצד תנאי החומר, מה שאין כן לדעת הקדמות המחויבת, שסוף כל סוף הטוב יחייב טוב. והכוזרי שאמר שאין פגם באמונת חומר קדום, ראוי לומר שהוא דווקא אם הוא ברעיון של התחייבות על דרך עילה ועלול מהסיבה הראשונה, שאז אינה הורסת בזה את החלטת המוסר". ואם זו כוונתו, הרי שריה"ל רומז כאן לשיטה הפנימית-קבלית בדבר הבריאה: האצלת העולמות (עיין פירוש ר' עזריאל (מיוחס לרמב"ן) לשיר השירים ג,ט; נפה"ח א,יג; שמונה קבצים ב,פא) ועיין בדברי ריה"ל לקמן סעיף עז שגם הוא רמז לסוד הצמצום. אולם יש פירוש אחר לדברי ריה"ל אלו, והוא פירושו של רבי חסדאי קרשקש בספר אור השם, מאמר שלישי א,ה - בביאור העניין של "החידוש התדירי". וגם זה רומז לשיטת העילויים שבפנימיות הקבלה. ואכמ"ל.

מסלול 1: יום ה לפרשת וירא

מסלול 2: יום ב לפרשת וירא